

Anne-Marie Kool: Az Úr csodásan működik – A magyar protestáns külmissziói mozgalom (1756-1951) II. kötet. Budapest, 1997. 229–235.

CSESZKÓ GYULA ÉS FELESÉGE, EÖRHALMI HADADY EMMA

1930. júliusában, Dr. Horváth Gabriella debreceni kibocsátó ünnepsége után két héttel a Missziói Szövetség levelet kapott egy fiatal orvostól, aki nemrég doktorált a debreceni egyetemen. „Nagyon szeretném, ha Méltóságod (Dr. Csia Sándor? AMK) útbaigazítást adna nekem, hogyan lehetne külföldön elhelyezkedni? Egy éve rendelőt nyitottam Hódmezővásárhelyen, de olyan rosszul megy, hogy nem tudok belőle megélni. A helyzet pedig egyre nehezebb lesz, mivel állandóan telepednek le új orvosok. Ilyen körülmények között nem látom biztosítva a jövőmet, mert körorvosi állásra is hiába pályázom protekció hiányában.” A levélre adott válasz éppen olyan egyszerű volt, amilyen rövid: „VII. 13. Nem tudok”. Cseszkó még egy lépésre határozta el magát.

Oegstgeestben (Hollandia)

Cseszkó Gyula (1902-1945) orvosi tanulmányait 1928-ban fejezte be, egy évig segédorvosként dolgozott a hódmezővásárhelyi és a debreceni kórházakban. Miután 1930 szeptemberében feleségül vette Eörhalmi Hadady R. Emmát (1907-1944), elutaztak Hollandiába, hogy Cseszkó holland orvosi diplomát szerezzen Leidenben.

Hollandia magyarországi baráti kapcsolataival hívta fel figyelmét, pozitív értesülései voltak a holland vendégszeretetről. Azt is hallotta, hogy néhány magyar orvost elküldték Holland-Kelet-Indiába, „akik igencsak otthon érzik ott magukat” továbbá, hogy Hollandia többségében protestáns ország.

Nem sokkal Hollandiába érkezésük után Cseszkó Gyula és Emma kapcsolatba kerültek az oegstgeesti Missziói Hivatallal (Zendingsbureau), amelynek rendszeresen szüksége volt orvos-misszionáriusokra. Már régóta kerestek misszionárius orvost a Sangir és Talaud szigetekre, de nagyon nehéz volt találni valakit a félreeső szigetcsoporthoz. Missziói folyóiratuk beszámolt a probléma hirtelen megoldásáról: „és íme, egészen váratlanul a bizottság kapcsolatba került egy fiatal magyar orvossal és feleségével, ők fogják majd végezni azt a munkát, amelyre nem találtunk holland orvost. Szerencsére a misszió nemzetek feletti. Kivált a Sangir misszió példa erre.” Hollandiába érkezésük évében, 1931. május 6-án a házaspár elindult Sangir szigetére.

A sangiri Taroenában

Éppen érkezésük után hoztak egy új rendeletet, melynek értelmében Cseszkó orvosi diplomájának holland honosítására volt szükség ahhoz, hogy megkezdjék sangiri munkájukat. Ezért Purvodadiba ment, hogy vendégként dolgozzék a „Pitoeloengan” kórházban, ahol 1932 májusában rendes állást kapott.¹⁰⁶¹ 1933. január 1-én végre el tudták kezdeni orvosi működésüket Taroenában, Sangiron, mint első európai orvosok abban a körzetben. Dr. Cseszkó érkezése jelentősen javította a misszióban folyó orvosi munkát. A misszió egy kis kormányzati kórházat vett át, amely Cseszkó vezetése alatt növekedni kezdett, mivel „bizalmat és nagy megbecsülést keltett” az emberekben. A következő években rendszeresen utazgatott, hogy a környező szigetek poliklinikáin orvosi segítséget nyújtson. Időről időre elment még a legtávolabbi szigetekre is. Van dér Beek, egy misszionáriustársa úgy jellemezte őt, mint „a megfelelő embert a megfelelő helyen. Nem is kívánhattunk volna jobb orvost erre az úttörő munkára, mint amilyen ő.” Ami misszionáriusi működését illeti, Van dér Beek megjegyzi: „nem volt evangélizátor. Az evangélium szolgálata nála a gyógyítás volt, és ő maga is tudta ezt. Ezért nagyon meg lennék lepve, ha valaki kétségbe vonná, hogy Dr. Cseszkó igazi misszionárius orvos. Képességeivel, odaszántságával és fáradhatatlan energiájával úgy szolgálta a missziót, mint egy egyszerű magyar keresztyén ember.” Cseszkóné is cselekvően részt vett a munkában. Van dér Beek szerint „ő volt a megfelelő ember megfelelő felesége. Ritkán találkozunk olyan házaspárral, akik ilyen tökéletes egységben élnek és dolgoznak együtt és teljes egység uralkodik a családi életükben is.” Néhány segítőtársától támogatva központi szerepe volt a taroenai kórház adminisztrációjának megszervezésében, a gyógyszerek rendelésében, a fizetések kiadásában, az épületek felügyeletében stb., ugyanakkor főnővérként is szolgált. Négy gyermekük született. 1937 júniusától 1938 márciusáig szabadságon voltak Magyarországon. Míg 1942 áprilisában a többi európai munkás japán hadifogságba került, ők folytathatták munkájukat, mert magyar állampolgárok voltak.

Orvosi missziói munka, az evangélizáció segítője

Már megjegyeztük, hogy Dr. Cseszkó azt a nézetet képviselte, hogy munkája az evangélizáció segítője. Ő maga nem volt evangélizátor, sem lelkipásztor. Tudatában volt annak, hogy segítségre van szüksége a kórházak betegeinek és személyzetének lelkipozásához. Ebben az értelemben a hagyományos (kálvinista) álláspontot képviselte, ami az orvosi munkának a missziói vállalkozásban való helyét illeti.

Ebben a témában viták voltak az idő tájt. A fenti állásponttal szemben Fokkema véleménye az volt, hogy az orvosnak is Isten ígéje szolgálatára rendelt személynek kell lennie. Mások, például Albert Schweitzer úgy látták, hogy „az orvos és az ápolónő szolgálata önmagában véve már keresztyén cselekedet”. Egy negyedik vélemény az volt, hogy „a misszionárius orvos legyen teljes értelemben vett misszionárius és teljes mértékig orvos”. A kérdés az volt, hogy az orvos tisztsége egyenértékű-e az Igét hirdető felszentelt lelkipásztoréval?

Századunk elején a missziói munka „fő” szolgálatának az Ige hirdetését tartották a felszentelt lelkipásztor, a „pap” által. Az orvosi munkát pedig laikusok által végzett „segítő” tevékenységnek tekintették. A pap és a laikus közötti különbségtételen nehéz volt felülkerekedni. Kraemer és Fokkema hangsúlyozták a vitákban a „bizonyosság-tételt”, amely az egyetemes papság elve alapján minden missziói munkás kötelessége.

Ez ahhoz a meggyőződéshez vezetett az együttműködő missziói társaságok részéről (amelyekhez a sangiri és a talaudi bizottság is tartozott), hogy az orvosi munka nem „kiszegítője” az evangélizációnak, hanem önmagában is bizonyoságtétel éppen úgy, mint a missziói iskolákban végzett tanítói munka. Ezért az evangélizáló, orvosi és pedagógiai misszionáriusi munka teljesen egyenrangú és egyenértékű.

Magyarországon töltött szabadságuk

Cseszkóék 1937 júniusában érkeztek Budapestre. Szabadságuk alatt karácsonykor előadást tartottak a sangiri és talaudi szigetekről a hódmezővásárhelyi gyülekezetben A Hajnal nem ír magyarországi tartózkodásukról. Úgy látszik, a Magyar Református Külmissziói Szövetséggel nem volt kapcsolatuk. A református egyházzal való kapcsolatuk csak helyi gyülekezeti szinten valósult meg.

Magyarország Hollandiával való missziói együttműködésének előkészítése

A Cseszkó házaspár elsődleges hozzájárulása a magyar külmissziói mozgalomhoz abban áll, hogy ők teremtettek kapcsolatot Magyarország és Hollandia missziói együttműködésének viszonylatában. A holland missziói vezetőségben mélyszéles bizalmat és tiszteletet ébresztett munkájuk, így fogékonyvá váltak erre a kezdeményezésre. A II. világháború előtt ez az együttműködés még csak alkalmi volt, csak 1945 után folyt szervezett keretben. Több tényező is szerepet játszott abban, hogy Cseszkót mégis „ejtette” a magyar Külmissziói Szövetség.

Az első a misszió fogalmának meghatározásával kapcsolatos nézeteltérésük lehetett. A sangiri és a talaudi missziói bizottság (az Egyesült Missziói Társaságok tagjaként) úgy látta, hogy az orvosi missziói munka egyenértékű és egyenlő fontosságú a „szabályos” (igehirdető) missziói munkával, nem pedig csupán kisegítője annak. Ez teljesen eltért az akkori magyar missziói elképzeléstől.

Úgy látszik, náluk az „evangélizáló” missziói munka nem volt kizárólagos értékű, amihez a Magyar Református Külmissziói Szövetség viszont ragaszkodott. Ők hajlamosak voltak arra, hogy a missziói munkát azonosnak tartsák az evangéli zációval, amelyhez egyértelmű elhívás szükségeltetett. A német pietizmus (Liebenzelli Misszió) erőteljes befolyása kétségkívül hozzájárult ehhez a látásmódhoz. Az a tény, hogy Cseszkó orvosi munkával kapcsolatos missziói nézetét kiküldetése idején Magyarországon senki nem osztotta, és hogy ő maga nem tett bizonyosságot külmissziói elhívásáról, magyarázatul szolgálhat, hogy őt (és nyilván-valóan rajta kívül még néhány magyar orvost) miért nem az MRKSz küldte ki hivatalosan. A második ok pedig az egyértelmű elhívás hiánya lehetett.

Harmadszor, Cseszkó laikus volt, egy olyan korszakban, amikor a társaságokon alapuló laikus misszió átalakulóban volt az egyházon alapuló munkává, és ez a misszió csak a „felszentelt” lelkipásztorokat tekintette komoly missziói munká-soknak. Ez is hozzájárulhatott Cseszkó „ejtéséhez”.

Csak néhány évvel később — amikor a misszió természetére vonatkozó szemléletben váltás következett be, és a szubjektív antropocentrikus-pietista missziói elképzelést felváltotta az objektívebb, teocentrikus missziói elképzelés — kezdett beleilleni Cseszkó missziói látásmódja a magyar missziói gondolkodásmódba. A II. világháború után az MRKSz is kész volt akár Cseszkóhoz hasonló laikusokat is kiküldeni, még Indonéziába is.

ZÁRÓ MEGJEGYZÉSEK ÉS KITEKINTÉS

A külföldön dolgozó misszionáriusok számát tekintve a magyar (református) külmissziói tevékenység nem tűnik jelentősnek, de sokkal nagyobb méretű és jelentősebb volt annál, ahogyan azt gyakran látjuk. Nemcsak Molnár Mária volt magyar misszionárius! Noha nem célunk az ő munkásságát leértékelni, mégsem tartjuk helyesnek, hogy a magyar külmissziót kizárólag az ő személyére korlátozzuk!

Ennek a limitált látásmódnak az oka részben etnikai természetű. A megfigyelésünk tárgyát képező korszakban nemcsak azokat nevezték „a mi misszionáriusunknak”, akik etnikailag magyarok voltak, hanem azokat is, akiket a magyar református gyülekezetek támogattak. Ilyen értelemben a „mi misszionáriusunk” volt a kínai Ella Kong is, legalábbis így

beszéltek róla. Olykor felekezeti érvek is kiközösítő tényezőként szolgáltak. Csakhogy megfigyelhetjük azt is, hogy a református Külmissziói Szövetség egyáltalán nem érezte problémának azt, hogy támogatja Pántea Erzsébetet, aki pedig az Üdvhadsereg tagja volt!

Szoros kapcsolat a missziói területek és missziói látásmódok között

Szoros kapcsolat figyelhető meg a missziói területek között, amelyeken magyar misszionáriusok szolgáltak és az őket támogató „mozgalmak” között. A három fő missziói látásmód nagyjából egybeesik ezekkel a kategóriákkal. A Liebenzelli Misszió missziói területein Kínában és Mánuszon (Kunst Irén, Matild Vaséi és Anna Forstmeier) a pietizmusra jellemző missziói motívumok uralkodtak, azaz a misszionárius személyére összpontosítottak, erőteljes antropocentrikus látásmóddal.

Voltak, akik ezt „romantikus” missziói munkaként jellemezték. Ennek a támogató köre volt mindenekelőtt Misleyné és Missziói Bizottsága, a német asszonyok missziói imaközösségének magyar változata, továbbá a Bethánia Szövetség. A Bethánia Szövetség németországi kapcsolatai révén szorosan kötődött a német közösségi mozgalomhoz, amelynek egyik missziói szervezete a Liebenzelli Misszió volt. Valójában Dr. Horváth Gabriella szoros együtt munkálkodása a Neukircheni Misszióval és a Salatigai Misszióval szintén a német pietizmus által befolyásolt fenti kategóriába sorolható.

A Balkánon folyó specifikusan magyar missziói munka esetében (Döbrössy Lajos, Englóner Emília, Virágh Sándor, Parragh Lajos) az egyesületi alapon folyó missziói munka helyett előtérbe került az egyházon alapuló misszió. Ezért azután misszió-náriusai csaknem kivétel nélkül felszentelt református lelképásztorok voltak. Az előző látásmód kiigazításaként teret nyert a teocentrikus látás, melynek lényege, hogy a misszió kezdeményezője maga Isten (missio Del). Abba a törekvésbe, hogy igazán magyar misszió legyen, időnként nacionalista felhangok vegyültek, bár amikor ezek túlsúlyra jutottak, megszólaltak a kritikus hangok is. A magyarok vérrokonságát a törökökkel gyakran hozták fel fontos (ha nem is kizárólagos) indítékgyanánt a törökök közötti munka beindítására. A Balkánon élő mohamedán törökök között végzendő missziói munkára nagy figyelmet fordítottak a MEKDSz körökben, kiváltképpen az egyetemi hallgatók missziói tanulmányi körében. A magyar egyetemista „önkéntesek” második nemzedéke nemcsak a hazai bázison játszott fontos szerepet, hanem a missziói területen is: Döbrössy, Virágh és Parragh mind ehhez tartoztak. Elég meglepő, hogy úgy tűnik, mintha nem kaptak volna széles körű támogatást sem a MEKDSz köreitől, sem a református egyház Konventjétől, amely pedig eleinte kedvezően fogadta ezt a munkát. A budapesti református

egyházmegye mindössze Parragh számára biztosított rendszeres anyagi támogatást. Ez tette szükségessé a helyi gyülekezetek „felvilágosítását”, hogy legalább azok támogassák anyagilag a balkáni mohamedánok között végzett missziót. Ennek a hatása érződött is néhány év múlva.

Érdemes megjegyeznünk, hogy Parragh missziói munkája, noha ebbe az utóbbi kategóriába sorolható, mégis szoros kapcsolatban áll az előző kategóriával, hiszen Albániában az Amerikai Evangéliumi Missziói Társaság védőszárnyai alatt dolgozott.

Úgy látszik, hogy a missziói munka két típusa között növekedett a tolerancia és az együttműködés a Külmissziói Szövetségen belül az 1930-as évek kezdete óta. Amíg Parragh munkája bizonyos tekintetben az első kategóriába esik, addig Babos Sándor egyházi alapon végzett munkája ez utóbbihoz tartozik, hiszen szorosan együttműködött a skót református egyház missziójával Mandzsúriában.

Holland Kelet-Indiában a többi missziói területtel (Dr. Horváth Gabriella, Pántea Erzsébet és a Cseszkó házaspár) való kapcsolatokat valószínűleg a holland-magyar jó viszony eredményezte. Dr. Horváth Gabriella munkájára valószínűleg a német pietizmus volt nagy hatással. Pántea Erzsébet az Üdvhadsereg keretein belül dolgozott. Cseszkó Gyula és Emma — a sangiri és a talaudi bizottsággal való kapcsolatuk alapján — többé-kevésbé a holland ökumenikus gondolkodás hatása alá kerültek.

A magyar protestáns egyházakkal és a Külmissziói Szövetséggel való kapcsolataik alkalmi természetűek voltak. Csak a II. világháború után került előtérbe úttörő munkájuk fontossága Magyarországon.

Az erők megoszlása

Az említett missziói területek helyzetét vizsgálva meglepő, hogy továbbra is az erők megoszlása figyelhető meg, akár csak az I. világháború előtt. A szétszakadozottságnak gyakran történelmi vagy politikai okai voltak, de ahogy megfigyelhettük, a lelkiélet és a misszióval kapcsolatos látásmód különbözőségében is gyökerezett. Az 1930-as évek vége felé viszont az egységre, vagy legalábbis az ellentétek elsimítására törekedtek.

A laikus nőmozgalomtól a református lelkészek mozgalmáig

Az I. világháború előtti állapot egyenes folytatásaként, 1930-31-ig a magyar külmissziói mozgalom főként laikus nőmozgalom volt. Ha nem feledkezünk meg a misszionáriusok feleségeiről sem, akik gyakran maguk is aktív részt vállaltak a missziói munkában (például

Cseszkóné), ez így igaz az egész általunk tanulmányozott korban. Az 1930-31 után kiküldött misszionáriusok többnyire felszentelt református lelképásztorok. Ez mutatja, hogy a mozgalom a lelkészek mozgalmává vált. Érdekes viszont, hogy a misszionárius lelkészek kivétel nélkül a MEKDSz egyetemistái közül kerültek ki. Tehát a MEKDSz-nek a magyar missziói mozgalomra gyakorolt hatása az I. világháború után is érvényesült.

További tények igazolják azt, hogy a laikusokat kizárták a missziói szolgálatból: Hány Dániel hiába várta, hogy Bulgáriába mehessen, végül Argentínában kötött ki.

Cseszkó Gyula számára szintén zárva volt az ajtó, nem dolgozhatott a Külmissziói Szövetséggel. Ezért „menekült” Holland-Kelet-Indiába. Englóner Emiliát nem fogadták el hivatalos misszionáriusként, bár már részt vett a munkában. A nagy-számú misszionáriusjelölt, akik végül is nem végezhettek munkát külmissziói területeken, újabb bizonyítékai ennek a tendenciának. Felmerül a kérdés, hogy Dr. Horváth Gabriellát és Pántea Erzsébetet miért fogadták el mégis a „mi misszionáriusaink”-nak? Valószínű, hogy elhívásuk és látásmódjuk beleillett régi romantikus missziói látásmódba, míg Cseszkóé nem.

A magyar missziói vállalkozást akadályozó külső tényezők

Ha figyelmünket azokra az okokra fordítjuk, amelyek a magyar egyházak szórványos részvételét idézték elő a külmisszióban, szemünkbe ötlük, milyen fontos szerepet játszottak a külső politikai erők. A misszionáriusok fele azért nem folytathatta munkáját, mert kitört a háború.